

DOI: 10.21005/pif.2016.25.D-02

BARCELONA – ZAPIS PRZEŁOMOWYCH WYDARZEŃ W KRAJOBRAZIE MIASTA

BARCELONA – A RECORD OF TURNING POINTS IN THE CITY LANDSCAPE

Wiesława Gadomska

dr inż. arch.

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa
Katedra Architektury Krajobrazu

STRESZCZENIE

Krajobraz miasta jest wynikiem kształtowania się jego przestrzeni w procesie, w którym uaktywniają się różnorodne czynniki miastotwórcze budujące jego specyfikę, charakter, rangę – a finalnie jego niepowtarzalność i tożsamość. Długotrwałym, osadzonym w historycznym trybie procesom urbanistycznym mogą towarzyszyć zjawiska o dużej dynamice zmian wprowadzanych w krajobrazie miasta, inicjowane spektakularnymi wydarzeniami o ponadlokalnej randze. Przykładem miasta o tak kształtowanej przestrzeni jest Barcelona, będąca w swojej historii gospodarzem ważnych wydarzeń międzynarodowych, w wyniku których w sposób czytelny kształtował się jej współczesny krajobraz.

Słowa kluczowe: dominanty w krajobrazie miasta, układ urbanistyczny Barcelony.

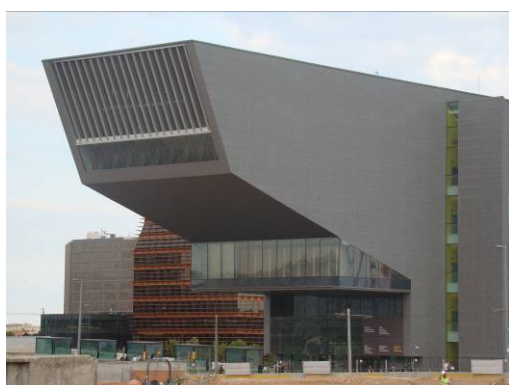
ABSTRACT

A city's landscape is the result of the process of its development within a framework whereby different city-creating factors build its specificity, character and rank until its uniqueness and identity manifest themselves. Long-term urban planning processes established through the historical development may be accompanied by high dynamics of changes to the city landscape initiated by spectacular events enjoying higher than local significance. Barcelona is one such example of a city whose space has developed in this way, having hosted important historic international events that developed its contemporary landscape in a clearly legible way.

Key words: dominants in the city landscape, urban plan of Barcelona.

1. WSTĘP

W styczniu 2015 r., w nowo otwartym Museu del Disseny de Barcelona¹ (ryc. 1, 2), zaprezentowano przekrojową wystawę BARCELONA METROPOLIS 1975–2015 ukazującą transformację postreżimowego miasta² w liczącą się, europejską metropolię. Głębokie strukturalne przekształcenia, poza podstawową warstwą funkcjonalną, dotyczyły przypisania wizerunkowego i krajobrazowego wymiaru współczesnej przestrzeni miejskiej. Istota działań urbanistycznych i architektonicznych uwzględniała dwa kluczowe aspekty: naturalny – wynikający z unikatowej, atrakcyjnej lokalizacji miasta oraz kulturowy – wynikający z silnej odrębności katalońskiego regionu.

Ryc. 1, 2. Charakterystyczna bryła Museu del Disseny de Barcelona stanowiąca architektoniczne uzupełnienie placu. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 1, 2. The characteristic mass of the Museu del Disseny de Barcelona that forms the architectonic complementation of the square. Source: photo W. Gadomska

Barcelona w procesie swojego urbanistycznego rozwoju umiejętnie wykorzystywała sprzyjające uwarunkowania naturalne: południową granicę miasta tworzy brzeg Morza Śródziemnego zapewniającego przez wieki gospodarcze podstawy jego funkcjonowania, od północy otacza łańcuch wzgórz Collserola, stanowiący naturalną granicę jego rozwoju. Te dwie swoiste asymptoty wyznaczyły sprzyjający, szeroki obszar rozwoju organizmu miejskiego. Charakterystyczna dla Barcelony zróżnicowana hipsometria terenu, zawierająca w dzisiejszych granicach różnice poziomów przekraczające 500 m, stworzyła wyjątkowe warunki czynnej i biernej ekspozycji krajobrazowej, skłaniając do odpowiedzialnego kształtowania sylwety miasta wraz z jej charakterystycznymi dominantami.

Układ urbanistyczny Barcelony zawiera wyraźne, mocno nakreślone ślady kształtujących go procesów miastotwórczych³. Rdzeń miasta tworzy gęsta, chaotyczna sieć uliczek nawarstwiającego się przez wieki historycznego, portowego ośrodka skrępowanego pierwotnie pierścieniem murów obronnych. Starożytny i średniowieczny obszar miasta otacza natomiast kontrastujący, racjonalny układ zabudowy wprowadzony w XIX w. przez katalońskiego inżyniera, Ildefonsa Cerdę [10, s.135]. Zaproponowany w 1885 r. projekt rozbudowy Barcelony (Eixample) stanowił kanwę silnego rozwoju miasta o współczesnych municypalnych cechach: zdefiniowanych obszarach zamieszkiwania, strefach produkcyjnych, przestrzeniach publicznych oraz sprawnej komunikacji. Przesądził on o zauważalnej randze katalońskiej stolicy u progu XX w.

¹ Muzeum, zaprojektowane przez barcelońską pracownię MBM arquitectes, zlokalizowane przy prestiżowej Placa de les Glories Catalanes, połączyło rozproszone dotychczas kolekcje katalońskiej sztuki dekoracyjnej, wzornictwa przemysłowego, grafiki użytkowej i mody; poza stałymi ekspozycjami zawiera poziom przeznaczony do czasowych wystaw tematycznych.

² Od 26 I 1939 r. miasto było zajęte przez wojska frankistowskie, upadek dyktatury nastąpił w 1975 r.; w 1977 r. Barcelona stała się stolicą katalońskiej wspólnoty autonomicznej [15].

³ Analiza współczesnego planu Barcelony [2] oraz [14, s. 40].

Dzisiejszy plan Barcelony zawiera równie czytelne ślady współczesnych wydarzeń kształtujących kompozycję urbanistyczną i krajobraz miasta: międzynarodowych targów i wystaw światowych, igrzysk olimpijskich, wydarzeń kulturalnych. Koncentrują się one m.in. wzdłuż ciągnącej się kilometrami linii brzegowej, ale wnikają również w głąb tkanki miejskiej, docierając do obszarów dotychczas marginalizowanych [17, s. 71–73]. Warto rozwinąć tezę, iż to właśnie powyższe, współczesne wydarzenia stanowiły impuls rozwojowy miasta, mający porównywalny z historycznymi procesami rozwojowymi wpływ na kształtowanie jego współczesnego, atrakcyjnego krajobrazu⁴.

2. WYSTAWA ŚWIATOWA – 1888 R.

Barcelona w drugiej połowie XIX w. pretendowała do określenia „miasta nowoczesnego”, którego rozwój gospodarczy i kulturowy wpisany został w ramy racjonalnych założeń urbanistycznych. Zainicjowane w 1845 r. wyburzenie historycznych murów miejskich otwierało możliwości rozwoju przestrzennego Barcelony w nowym, północno-wschodnim kierunku. Nakreślony w 1857 r. plan rozwoju miasta autorstwa Ildefonsa Cerdy, wprowadzający geometryczną siatkę nowych ulic i placów, zapewniał dobre warunki zamieszkania, komunikacji i prosperowania gospodarki. Rozwijające się miasto tworzyło odpowiednie tło dla prezentowania cywilizacyjnego dorobku w ramach kolejnej z międzynarodowych wystaw zainicjowanych w 1851 r. w Londynie⁵.

Na uwagę zasługuje wyjątkowo trafny wybór lokalizacji Expositio Universal – rozległy teren po zburzonej w 1869 r. cytadeli, położony na obrzeżach starego miasta, stwarzał dogodne możliwości wystawiennicze. W perspektywie przyszłych lat lokalizacja targów na styku starej Barcelony i nowego, rozwijającego się w kierunku północnym miasta wpłynęła na jego przestrzenną spójność i funkcjonalną integralność. Dodatkowym czynnikiem podkreślającym regionalną tożsamość wystawy było bezpośrednie sąsiedztwo linii brzegowej Morza Śródziemnego, domykającej teren miasta od strony południowej. Ekspozycję targową urządzono na blisko 50-hektarowym obszarze powstałym po wyburzeniu bastylki, przeznaczonym na park miejski⁶. Obszar zagospodarowano dużymi obiektami ekspozycyjnymi oraz pawilonami krajów uczestniczących w wystawie⁷. Dużo uwagi poświęcono architekturze i sztuce ogrodowej, czyniąc z nich zauważalną oprawę międzynarodowego wydarzenia. Trwająca sześć miesięcy wystawa okazała się dobrze zorganizowanym przedsięwzięciem, przynoszącym miastu wiele korzyści (m.in. prestiż i promocję), wynikających chociażby z dużej liczby osób wizytujących ekspozycję i Barcelonę⁸.

Długotrwały efekt organizacji targów dotyczył przestrzennego uporządkowania dużego obszaru miasta i stworzenia spójnej przestrzeni w miejscu styku jego starego i nowego układu urbanistycznego⁹. Funkcjonujący w miejscu targów Parc de la Ciutadella stanowi dzisiaj największy teren urządzonej zieleni w centrum Barcelony, dobrze skomunikowany z jej rozległym obszarem. W zagospodarowaniu parku czytelne są ślady ówczesnego wydarzenia, m.in. wprowadzający na teren wystawy monumentalny, klasycyzujący łuk triumfalny z wkomponowanymi alegorycznymi symbolami: przemysłu, handlu, rolnictwa

⁴ Zagadnienie wystaw międzynarodowych i ich wpływu na kształtowanie krajobrazu miast porusza m.in. Izabela Sykta [13].

⁵ Warto zwrócić uwagę na skalę zjawiska – w pierwszej wystawie (Wielka Wystawa Przemysłu Wszystkich Narodów – Londyn 1851) uczestniczyło 28 krajów, wystawę wizytowało ponad 6 mln zwiedzających [16, s. 120].

⁶ Teren po dawnej cytadeli od 1873 r. przekształcany był w pierwszy park miejski według konkursowego projektu autorstwa Josepa Fontseré [1, s. 136].

⁷ Autorem katalońskiego pawilonu był Antoni Gaudi.

⁸ Według danych rady miasta wystawę zwiedzało dziennie około 11 tys. osób, a jej organizacja przyczyniła się do ożywienia lokalnej ekonomii, m.in. w wyniku obsługi znacznej liczby przyjezdnych [19].

⁹ Teren targów od strony zachodniej sąsiadował z historycznym obszarem starego miasta, natomiast od strony północnej i wschodniej stykał się z zaprojektowaną przez I. Cerdę nowoczesną Barceloną: bezpośrednio do terenów targowych dobiegała Gran Via Meridiana (obecnie Avenida Meridiana) – jedna z dwóch głównych osi nowego układu komunikacyjnego miasta; powiązania te są doskonale czytelne we współczesnym układzie przestrzennym miasta [2].

i sztuki. W południowej sylwecie miasta, w reprezentacyjnym miejscu zbiegu historycznej promenady La Rambla z linią brzegową, charakterystyczną dominantę wysokościową oraz ważny element kompozycji urbanistycznej¹⁰ stanowi 60-metrowa kolumna zwieńczona posągiem Kolumba, wzniesiona z okazji międzynarodowych targów.

3. WYSTAWA ŚWIATOWA – 1929 R.

Po czterech dekadach Barcelona stała się gospodarzem kolejnej edycji światowych targów¹¹. Wizerunek nowoczesnego miasta tworzył nadal dobrze rozwijający się przemysł i handel oraz konsekwentnie realizowany plan jego przestrzennego rozwoju¹². O rozwoju miasta świadczył m.in. wzrost jego populacji – w 1930 r. Barcelona liczyła blisko milion mieszkańców i była najludniejszym miastem Hiszpanii¹³. Pozytywne wnioski płynące z organizacji wystawy z 1888 r., dotyczące m.in. zagadnień przestrzeni miejskiej, pozwalały traktować kolejną jej edycję w kategoriach swoistego katalizatora dalszego rozwoju miasta.

Planowane przedsięwzięcie znacznie przekraczało skalę wystawy z 1888 r. – niezbędna powierzchnia, pozwalająca zorganizować kolejne targi, przekraczała 100 ha. Za dogodną przestrzeń uznano zlokalizowany w południowej części Barcelony teren pomiędzy wzgórzem Montjuïc¹⁴ a zaprojektowaną przez Cerdę nową tkanką miejskiego Eixample, konsekwentnie rozwijającą zurbanizowaną przestrzeń w północno-wschodnim kierunku.

Realizacja międzynarodowej wystawy wywołała charakterystyczne, trwale zmiany w przestrzeni Barcelony. Główną aleję targową zaprojektowano w formie długiej osi urbanistycznej, biegnącej z koncentrycznej Placa d'Espanya¹⁵ prostopadle do północnych zboczy wzgórza Montjuïc, umiejętnie wpisując jej końcowy bieg w profil zbocza. Zabieg ten uczynił z naturalnej kulminacji wysokościowej miasta ważny element jego kulturowego krajobrazu, tworząc jednocześnie powszechnie dostępny element ekspozycji krajo-
brazowej czynnej. W wyniku tak aranżowanej przestrzeni powstało atrakcyjne, liniowe wnętrze urbanistyczne o dużej skali i czytelnym powiązaniu z układem przestrzennym miasta. Długa, osiowa kompozycja, budowana kaskadowym układem fontann, tarasów, monumentalnych biegów schodowych oraz elementów rzeźbiarskich i parkowych, wpisanych w zbocze wzgórza, stanowi obecnie jeden z najbardziej charakterystycznych fragmentów miasta, skupiających jego mieszkańców i turystów.

W warstwie funkcjonalnej wystawa okazała się czynnikiem trwale kształtującym przeznaczenie dużego fragmentu miasta, czytelnie definiującym funkcję miejsca również współcześnie. Dawny rejon Expositio Universal utrzymał charakter przestrzeni wystawienniczotargowej, uzupełniając kompleks wystawowo-biznesowy, funkcjonujący w ramach organizacyjnych *Fira de Barcelona* [18]. Zagospodarowanie dużego fragmentu wzgórza Montjuïc, które towarzyszyło organizowaniu wystawy, wprowadziło w jego przestrzeń funkcje sportowe¹⁶, rozwinięte w latach 90. ubiegłego wieku do skali olimpijskiej i utrzymujące

¹⁰ Tworzy centralny punkt okrągłej Placa del Portal de la Pau.

¹¹ Kolejne wystawy światowe i wystawy międzynarodowe odbywały się m.in. w: 1889 r. – Paryż (z okazji wystawy zbudowano np. wieżę Eiffla), 1893 r. – Chicago, 1900 r. – Paryż, 1904 r. – Saint Louis, 1915 r. – San Francisco [16, s. 121].

¹² Interesująco zjawisko to przedstawia Roberto Salvadori w eseju [12].

¹³ Wzrost ten daje obraz skali zjawiska przy zestawieniu z populacją miasta z przełomu XVIII i XIX w., a wiec początku uprzemysłowienia kraju, która wynosiła około 100 tys. mieszkańców [16, s. 221–222].

¹⁴ Wzgórze stanowi naturalną dominantę wysokościową Barcelony (213 m n.p.m.), w sposób naturalny oddziela Barcelonę od jej portowo-składowego i przemysłowego zaplecza [1, s. 175].

¹⁵ Jeden z głównych placów Barcelony; jego wytyczenie miało miejsce w 1715 r., przebudowano go przed organizacją targów w 1915 r., akcentując w jego przestrzeni wejście na teren wystawy.

¹⁶ Wielofunkcyjny stadion wybudowano w 1929 r., łącząc jego powstanie z organizacją targów, ale również licząc na przyznanie Barcelonie prawa organizacji igrzysk olimpijskich w 1936 r.; autorem projektu był Pere Domenech [9, s. 118].

wysoki standard użytkowy do dzisiaj¹⁷. Rekreacyjno-parkowy charakter wzgórza, zainicjowany wystawą z 1929 r., został silnie ugruntowany i podlega konsekwentnemu rozwojowi przez wzbogacanie funkcji – zrealizowany w 1999 r. Ogród Botaniczny stanowi przykład atrakcyjnej, ciekawie zaprojektowanej przestrzeni publicznej, doskonale wpisującej się w ekofizjograficzną specyfikę miejsca [11, s. 88–94].

Wystawa z 1929 r. wprowadziła w przestrzeń miejską kilka charakterystycznych dla krajobrazu Barcelony elementów i obiektów architektonicznych. Osiove, główne wejście na teren targów zaakcentowano dwiema wysokimi na blisko 50 m wieżami, stanowiącymi w przestrzeni Placa d'Espanya charakterystyczne, dominujące formy przestrzenne. Na zamknięciu osi widokowej głównej alei wystawowej zlokalizowano dominującą skalą bryłę Palau Nacional, dzisiaj pełniące funkcję Narodowego Muzeum Sztuki Katalońskiej¹⁸. Wśród pawilonów wystawowych autoryzowanych przez poszczególne kraje biorące udział w wystawie obiektem o szczególnym znaczeniu okazał się pawilon niemiecki, zaprojektowany przez Miesa van der Rohe¹⁹. Zderzenie zaproponowanego przez gospodarzy wystawy zachowawczego historyzmu, dominującego w warstwie formalnej targowej przestrzeni, z diametralnie różną, awangardową wówczas notacją architektoniczną wywarło trwałe, czytelne do dzisiaj wpływy na przestrzeń miasta²⁰.

4. IGRZYSKA OLIMPIJSKIE – 1992 R.

Decyzja o przyznaniu Barcelonie roli gospodarza letnich igrzysk olimpijskich zapadła w 1986 r. Stolica Katalonii została wybrana do tej funkcji spośród siedmiu pretendujących miast. Skutki przestrzenne wprowadzanych zmian związanych z przygotowaniem Barcelony na wielkie, międzynarodowe wydarzenie czytelne są w krajobrazie miasta do dzisiaj, a czynnik rozwojowy, uruchomiony ponad 30 lat temu jest nadal aktywny. Swoisty, barceloński model zarządzania igrzysk stanowi wzór „wygrywania miasta” przy okazji krótkiej chwili medialnego spektaklu, którym stały się kolejne współczesne olimpiady [5].

Wprowadzone głębokie zmiany w strukturze funkcjonalnej i przestrzennej Barcelony dotyczyły podstawowych funkcji miejskich – komunikacji, transportu zbiorowego, rewitalizacji poprzemysłowych dzielnic miasta, stworzenia przestrzeni publicznych. Wycinkową skalę zjawiska może charakteryzować blisko 200 utworzonych lub głęboko zmodernizowanych z okazji igrzysk miejskich parków i skwerów. Symptomatyczną cechą ustalenia priorytetów miasta w podjętym procesie modernizacji były proporcje wykorzystania budżetu przeznaczonego na przygotowanie Barcelony do igrzysk – 60% środków finansowych zostało przeznaczonych na miejskie projekty infrastrukturalne [5, s. 102], służące miastu do dzisiaj. Obszarami, które uległy największym przekształceniom, wynikającym bezpośrednio z inwestycji w obsługę igrzysk, było ponownie wzgórze Montjuïc oraz strefa brzegowa miasta i Morza Śródziemnego.

Centralnemu obszarowi wzgórza Montjuïc nadano charakter „kręgu olimpijskiego” skupiającego najistotniejsze obiekty sportowe, zlokalizowane wokół ogniskującego kompozycję rozległego placu. Dominujący wielkością stadion olimpijski powstał w wyniku powiększenia i modernizacji stadionu wybudowanego z okazji światowej wystawy z 1929 r.²¹, nato-

¹⁷ Rozbudowa stadionu miała miejsce w latach 1986–1989 w związku z przygotowaniem do igrzysk olimpijskich w 1993 r.

¹⁸ Od strony formalnej zaproponowana stylistyka utrzymana była w zachowawczym, historycznym rysie, mimo krystalizującego ówczesnie się indywidualnego języka architektonicznego Barcelony – katalońskiej secesji i oryginalnego stylu Gaudiego.

¹⁹ Po wystawie pawilon rozebrano; w latach 1983–1986 na zlecenie władz Barcelony został zrekonstruowany na podstawie oryginalnych planów i archiwalnych fotografii [10, s. 196].

²⁰ Wpływ ten prezentowała m.in. wystawa zorganizowana w Muzeum Sztuki Współczesnej w Barcelonie (5 lutego – 24 czerwca 2014 r.), zatytułowana *Motor of Modernity. Grup R. Architecture, Art. And Design*, prezentująca dorobek grupy hiszpańskich architektów, pozostających pod silnym wpływem międzynarodowego ruchu modernistycznego, a działających w trudnym, powojennym okresie dyktatorskiego reżimu Franco.

²¹ Stadion został pogłębiony, co umożliwiło wprowadzenie w niższym poziomie dodatkowej liczby trybun (użytkowano 55 tys. miejsc siedzących) oraz niezbędnych pomieszczeń zaplecza.

miast zachowano jego pierwotną architektoniczną formę [10, s. 192]. Oparto się pokusie stworzenia spektakularnego, drogiego obiektu służącego głównie jednorazowym ceremoniom otwarcia i zamknięcia igrzysk. Pozostałe obiekty kubaturowe umiejętnie wpisano w krajobrazowy kontekst miejsca, minimalizując ich ingerencję w eksponowaną przestrzeń wzgórz [10, s. 193–195]. Swobodna, niemalże parkowa kompozycja olimpijskiej zabudowy stworzyła jednocześnie wielokierunkowo otwartą przestrzeń ekspozycji krajobrazowej, pozwalającej na percepcję sekwencji rozległego miasta zróżnicowanych w charakterze przestrzennym.

Ryc. 3. Collserola Tower – charakterystyczna dla Barcelony dominanta wysokościowa. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 3. The Collserola Tower – the height dominant characteristic for Barcelona. Source: photo W. Gadomska

Ryc. 4. Montjuïc Tower – ekspresyjna forma stanowiąca lokalną dominantę wzgórza Montjuïc. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 4. The Montjuïc Tower – the expressive form, which is the local dominant of the Montjuïc hill. Source: photo W. Gadomska

Najistotniejsze w urbanistycznej skali miasta, jego sylwecie i krajobrazie przekształcenia objęły swoim zasięgiem strefę brzegową Barcelony. Autorami rozwiązań projektowych byli MBM arquitectes oraz Albert Puigdomenech²². W rejonie chaotycznej, zdekapitalizowanej zabudowy przemysłowo-magazynowej, na styku z pasem wybrzeża uporządkowano przebieg głównych ciągów komunikacyjnych oraz zlokalizowano wioskę olimpijską wraz z olimpijskim portem. Nowe inwestycje były pretekstem do diametralnej zmiany charakteru nabrzeża i wyznaczenia kierunku przekształcania dotychczas nieatrakcyjnej i wymagającej rewitalizacji części miasta. Zagospodarowaniu strefy brzegowej nadano czytelny, pasmowy charakter: równoległe do pasma szerokich plaż przebiega promenada spacerowo-rowerowa z bogatym detalem architektonicznym (punkty widokowe, meble miejskie, oświetlenie itp.), kolejne pasmo tworzą łańcuchowo powiązane sekwencje parkowe²³. Zabudowania wioski olimpijskiej utrzymano w zwartym, „kwartałowym” modelu, nawiązującym do XIX-wiecznego, regularnego planu Ildefonsa Cedry. Wewnętrzne dziedzińce nowej zabudowy (stanowiące przekrycie podziemnych hal garażowych) potraktowano jako wysokiej jakości wnętrza urbanistyczne, aranżowane zielenią i formami przestrzennymi. Wnętrza te, które po olimpiadzie miały być przekształcone w dostępne cenowo mieszkania, osiągnęły bardzo wysoką komercyjną cenę [5, s. 106]. Pasmowa struktura wybrzeża w znacznym stopniu została uwolniona od intensywnego ruchu kołowego –

²² Projekt powstał w latach 1985–1992 [10, s. 58].

²³ Jednym z nich jest Parc Esportiu de la Mar Bella (autorzy: Manuel Ruisánchez, Xavier Vendrell) uzupełniający program sportowy wioski olimpijskiej [10, s. 58].

biegnący równolegle do wybrzeża fragment obwodnicy miejskiej (Avinguda Litoral) w wielu odcinkach wprowadzono poniżej poziomu terenu zarezerwowanego dla parków i ciągów pieszych.

Strukturalnym przekształceniom znacznych fragmentów Barcelony sekundowało wprowadzenie w jej miejską sylwetę charakterystycznych dominant wysokościowych. Ich skala i lokalizacja czyniły z nich elementy kompozycji krajobrazu miejskiego czytelne w syntetycznym, całościowym odbiorze katalońskiej stolicy²⁴:

– Collserola Tower – 288-metrowy maszt radiowo-telewizyjny, którego budowa antycypowała letnie igrzyska olimpijskie. Powstał w wyniku konkursu architektonicznego ogłoszonego przez burmistrza Barcelony, zaniepokojonego koniecznością zbudowania wokół miasta pierścienia masztów przekaźnikowych, zapewniających techniczną sprawność medialnego przekazu. Alternatywą dla problematycznej z punktu widzenia ochrony i kształtowania miejskiego krajobrazu perspektywy było wzniesienie w wysokich partiach miasta jednego, z konieczności ekstremalnie wysokiego masztu. Konkurs, ogłoszony w 1988 r., wygrał Norman Foster, proponując wyrazisty akcent wysokościowy o jednoznacznej, technicznej konotacji [3, s. 108–109]. Wieża, usytuowana w północnej, górzystej części miasta 448 m n.p.m., stanowi silny akcent dominujący zarówno w skali sylwety miasta, jak i w jej lokalnych, dzielnicowych przestrzeniach (ryc. 3).

– Montjuïc Tower – unikatowa dominanta przestrzenna autorstwa Santiago Calatravy, zlokalizowana na wzgórzu Montjuïc, w zespole zabudowań olimpijskich. Biała, wysoka na 136 m wieża telekomunikacyjna zbudowana w 1992 r. otrzymała charakterystyczny, antropomorficzny kształt o wielu przypisywanych znaczeniach²⁵. Kolumna wieży, odchylona o 17° od pionu [3, s. 108], koresponduje z kątem padania promieni słonecznych letniego przesilenia, czyniąc zeń monumentalny zegar solarny. Mimo wygaśnięcia pierwotnej, telekomunikacyjnej funkcji nieczynna obecnie wieża nadal stanowi charakterystyczną, niemalże ikoniczną dominantę w krajobrazie miasta, podkreślając jego inklinacje w kierunku wypracowanej, oryginalnej notacji przestrzennej (ryc. 4).

– MAPFRE Tower i Hotel Arts – dwa bliźniacze wysokościowce akcentujące wejście w rejon portu olimpijskiego. Identyczne w gabarytach i kształcie oraz dominujące wysokością, 44-piętrowe wieżowce (wys. 154 m) stanowią rodzaj swoistego architektonicznego znaku nawigacyjnego pozwalającego zidentyfikować wejście w przestrzeń wioski olimpijskiej zarówno z perspektywy morza, jak i miasta. Proste, prostopadłościowe formy opracowane zostały odmiennym kodem architektonicznym: Hotel Arts, zaprojektowany przez Bruce'a Grahama, zawiera charakterystyczny dla architekta zabieg eksponowania konstrukcyjnej warstwy budynku (w tym przypadku zamiast czerni zastosowano biel stalowych elementów), MAPFRE Tower stanowi natomiast interesujący przykład kształtowania oryginalnego, własnego języka architektonicznego, którym posłużyli się Hiszpanie – Ortiz.Leon Architects (ryc. 5).

5. MIĘDZYNARODOWE FORUM KULTURALNE – 2004 R.

Sprawdzona idea zorganizowania dużego, międzynarodowego wydarzenia wywołującego trwale zmiany w przestrzeni miejskiej została ponownie wykorzystana 20 lat po udanych igrzyskach olimpijskich. Tym razem tematem przewodnim inicjującym wieloaspektowe zmiany w mieście stały się kultura i sztuka, ujęte w ramy blisko półrocznego, międzynarodowego wydarzenia. Jako główne miejsce organizacji Międzynarodowego Forum Kulturowego wybrano peryferyjny, wschodni fragment miasta w okolicach ujścia rzeki Besos do morza. Obszar ten, do tej pory degradowany sąsiedztwem sanitarnej strefy miejskiej, zawierającej m.in. oczyszczalnię ścieków, spalarnię śmieci itp., zyskał szansę włączenia

²⁴ Doskonale czytelne m.in. z perspektywy korytarza powietrznego naprowadzającego na dwa lotniska oraz z „farwateru” licznych promów i statków pasażerskich.

²⁵ Sam autor widział w niej sylwetkę kłęczącej postaci [6, s.110–119].

w funkcjonalną strukturę miasta, wywołując konieczność głębokiej modernizacji komunalnej infrastruktury.

Ryc. 5. MAPFRE Tower i Hotel Arts – bliźniacze wysokościowce usytuowane w pasie nadmorskim, na pierwszym planie forma przestrzenna Franka Gehry'ego. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 5. The MAPFRE Tower and Hotel Arts – the twin skyscrapers positioned in the seacoast belt; the spatial form by Frank Gehry in front. Source: photo W. Gadomska

Zmiany w planistycznej skali miasta dotyczyły przede wszystkim stworzenia czytelnego, urbanistycznego założenia, zamykającego jedną z podstawowych osi kompozycyjnych współczesnej Barcelony, którą stanowi transmiejska arteria Avinguda Diagonal, wyznaczona w historycznym planie I. Cerdy. Do końca XX w. teren tworzący otoczenie jej zachodniego odcinka stanowił upośledzoną rozwojowo przestrzeń graniczącą z techniczno-sanitarną strefą miasta. Koncepcja urbanistyczna obszaru Forum-Besos [8, s. 68] zakładała uporządkowanie istniejących terenów oraz zamknięcie biegu wielokilometrowej miejskiej alei atrakcyjnymi obszarami rekreacyjno-sportowymi, związanymi z linią brzegową morza. W konsekwencji powstała rozległa Esplanada del Forum – zagospodarowany obszar o powierzchni blisko 17 ha [8, s. 74–75] symbolicznie wyznaczający nowy początek miasta – punkt Diagonal Zero. W kształtowaniu nowej jednostki urbanistycznej miasta, w założeniu mającej funkcjonować również po zakończeniu incydentalnego, międzynarodowego wydarzenia, uwzględniono, poza główną funkcją konferencyjną, podstawowe funkcje miejskie: zieleni parkową, obszary handlu i usług oraz zabudowę mieszkaniową. Tereny rekreacji i zieleni urządzonej, kształtowane w postaci dużego założenia parkowego Parc Diagonal Mar [8, s. 78–79], zaprojektowano jako czytelne wnętrze krajobrazowe przełamujące długie, liniowe proporcje Avinguda Diagonal – otwierając ją na szeroką, otwartą przestrzeń zagospodarowanych, atrakcyjnych plaż. W interesujący sposób zlokalizowano zabudowę mieszkaniową, starając się z mieszkalnictwa uczynić aktywną funkcję miejsca. Linię zabudowy, równoległą do brzegu morza, wycofano w głąb lądu, tworząc miejsce na kontynuację łańcuchowego systemu plaż i parków ciągnących się wzdłuż wybrzeża Barcelony. Poza pierwszoplanową zabudowę apartamentową, wyeksponowaną w kierunku morza, zaplanowano obszary uzupełniającej zabudowy mieszkaniowej, lokując ją w głębi dzielnicy, również w sąsiedztwie dawnych, technicznych terenów miejskich [8, s. 80–84].

Międzynarodowe Forum Kulturalne stało się jednocześnie okazją do zlokalizowania w przestrzeni miasta nowej, ciekawej architektury. Jej autorami byli architekci o uznanym, międzynarodowym dorobku, w tym hiszpańscy i katalońscy twórcy prezentujący dojrzałą, kulturowo spójną architekturę. Główny obiekt – dwukondygnacyjny Pałac Kongresowy autorstwa szwajcarskiego biura Herzog & de Meuron, zaprojektowano na rzucie trójkąta wpisującego się w trudny kontekst miejsca, wyznaczony przez kierunki ulic: Av. Diagonal, Rambla Prim i Ronda Litoral. Charakterystyczna, granatowa elewacja dała asumpt do obecnej nazwy obiektu – Błękitnego Muzeum Nauk Przyrodniczych, nadającego po zakończonym forum funkcjonalnego uzasadnienia dla istnienia charakterystycznego budyn-

ku. Drugim obiektem obsługującym wydarzenia kulturalne forum było Międzynarodowe Centrum Kongresowe CCIB zaprojektowane przez katalońskich architektów (MAP arquitectes) jako obiekt o bogatym, elastycznym programie użytkowym i ciekawej bryle, mimo formalnej koherentności zachowującej dialog z dominującym w lokalnej przestrzeni trójkątem Pałacu Kongresowego [8, s. 72]. Interesującą architekturę, szanującą swoisty *genius loci* dawnej industrialnej strefy miejskiej, zaprezentowało studio BCQ arquitectura barcelona, tworząc zabudowę Port Forum – użycie rdzawej, kortenowskiej stali jako podstawowego materiału elewacyjnego stworzyło czytelne nawiązanie do historii w swoisty sposób „skorodowanej” dzielnicy.

Rewitalizacja i rozwój przestrzenny obszaru Forum – Besos wprowadziły w krajobraz miasta charakterystyczne dominanty o czytelnym, indywidualnym charakterze:

– Photovoltaic Powerplant – elektrownia fotowoltaiczna zaprojektowana jako forma przestrzenna o dominującej w krajobrazie skali, zamykająca długą oś widokową wyznaczoną przez ciąg nadmorskiej promenady (ryc. 6, ryc. 7). Nachylone pod kątem 35° w kierunku południowym skrzydło o powierzchni 4 tys. m², poza konstrukcją nośną umożliwiającą montaż ogniw fotowoltaicznych, stanowi integralny element architektoniczny komponujący przestrzeń Esplanady del Forum. Włączony przez zespół projektowy (Martinez Lapena-Torres Arquitectos) [8, s. 74–75] w funkcjonalny program miejsca, stanowi zadaszenie szkoły żeglarskiej, zaprojektowanej w nowej miejskiej przestrzeni. Koncepcja realizacji potężnej, ekologicznej siłowni słonecznej w założeniu wpisująca się w ideę zrównoważonego ekorozwoju miasta, podjętą na progu XXI w. W jej wyniku zmodernizowana strefa techniczna miasta w dużej części zyskała przyjazny wizerunek i akceptowalną publiczną funkcję, przekształcając się na znacznym obszarze w nowoczesny *Parc de la Pau* [8, s. 76].

Ryc. 6, 7. Infrastruktura techniczna miasta zaprojektowana jako forma architektoniczna współtworząca sylwetkę nadmorskiej strefy miasta. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 6, 7. The technical infrastructure of the city designed as the architectonic form co-creating the silhouette of the seacoast zone of the city. Source: photo W. Gadomska

– Torre ZeroZero de Telefonica – zrealizowany w 2011 r. biurowiec (wys. 110 m) stanowi czytelną dominantę wysokościową w krajobrazie zrewitalizowanej dzielnicy miasta (ryc. 8). Powstanie tego obiektu siedem lat po międzynarodowej kulturalnej fiescie, stanowi argument dowodzący trwałego efektu rozwojowego wywołanego impulsem Forum Kultury, mimo głosów krytykujących powierzchowność samego wydarzenia i fasadowość zmian wprowadzanych w przestrzeni miasta. Charakterystyczna architektura, inspirowana kontekstem urbanistycznym (geometria rzutu budynku oraz elewacja rozbita diagonalną siatką profili fasadowych nawiązują bezpośrednio do charakterystycznego dla miasta skośnego przebiegu Avinguda Diagonal, przy której zlokalizowano biurowiec) zaprojektowana została przez barcelońskie biuro architektoniczne EMBA ESTUDI Massip-Bosch. Obiekt, wraz z ostatnimi ważnymi dla miasta realizacjami licznych katalońskich architektów, tworzy identyfikowalny dorobek regionalnej, współczesnej myśli architektonicznej.

– Pomniki, punkty widokowe, mała architektura – w przestrzeń Forum wprowadzono interesujące elementy przestrzenne współtworzące kompozycję urbanistyczną i architektoniczną miejsca. Lokalną dominantę stanowi lapidarny w formie Monumento a la Fraternidad – pomnik ofiar okresu dyktatury, straconych w okolicy dzisiejszej Plaza Forum (ryc. 8). W interesujący sposób potraktowano nową, otwartą przestrzeń dzielnicy, nadając jej charakter powiązanych, wielokierunkowych punktów ekspozycji krajobrazowej czynnej – ciekawe, zróżnicowane widoki przedstawia zarówno „industrialna” strona wschodnia wybrzeża (czytelne ślady dawnej, upośledzonej rozwojowo Barcelony), jak i uporządkowana, „promenadowa” strona zachodnia. Szczególne punkty ekspozycyjne podkreślono oryginalną formą architektoniczną (ryc. 9). Wysoki poziom rozwiązań projektowych osiągnięto w skali detalu architektonicznego – dopracowaną, indywidualną formę małej architektury wprowadzono m.in. w obszar Basenów Forum [6, s. 156–161]. Architektura falochronów, infrastruktury sportowej, czy płaszczyzn rekreacyjnych i punktów dostępu do tafli wody tworzą spójną całość czytelnie odwołującą się do surowej, odhumanizowanej przeszłości miejsca (ryc. 10, ryc. 11).

Ryc. 8. Torre ZeroZero de Telefonica – nowa architektura rewitalizowanego fragmentu miasta. Na pierwszym planie pomnik ofiar okresu dyktatury Francisco Franco. Źródło: W. Gadomska

Fig. 8. The Torre ZeroZero de Telefonica – new architecture of the revitalised fragment of the city. In the first plan, the monument of the victims of Francisco Franco's dictatorship. Source: photo W. Gadomska

Ryc. 9. Punkt widokowy zapewniający odbiór atrakcyjnej linii styku miasta i morza. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 9. The viewpoint offering experience of the attractive contact line between the city and the sea. Source: photo W. Gadomska

Ryc. 10, 11. Indywidualny detal architektoniczny osadzony w charakterystycznym kontekście przestrzennym miasta. Źródło: fot. W. Gadomska

Fig. 10, 11. Individual architectonic detail set in the characteristic spatial context of the city. Source: photo W. Gadomska

6. ZAKOŃCZENIE

Barcelona stanowi przykład miasta, w którego przestrzeni, poza klasycznymi czynnikami miastotwórczymi, zadziałały swoiste impulsy rozwojowe, związane z organizacją ważnych, międzynarodowych wydarzeń. Wywarły one wyraźny wpływ na kształtowanie znacznych fragmentów miasta, trwale zapisując się w jego skali urbanistycznej, architektonicznej i krajobrazowej. Długotrwałe, pozytywne skutki, które wywołane zostały organizacją czterech istotnych w historii miasta imprez, czynią z Barcelony swoisty wzorzec racjonalnego wykorzystywania krótkotrwałych, spektakularnych wydarzeń i traktowania ich jako sprawnego narzędzia kształtowania przestrzeni miasta.

BARCELONA – A RECORD OF TURNING POINTS IN THE CITY LANDSCAPE

1. INTRODUCTION

In January 2015, the horizontal exhibition *BARCELONA METROPOLIS 1975–2015*, showing the transformation of the post-Francoist city²⁶ into an important European metropolis, was presented in the newly opened Museu del Disseny de Barcelona²⁷ (Fig. 1, Fig. 2). Deep, structural transformations, in addition to the basic functional layer, included attributing the image and landscape dimension to the contemporary urban space. The urban planning and architectonic activities considered two key aspects – the natural aspect consequential to the unique, attractive location of the city and the cultural aspect resulting from the strong individualism of the Catalanian region.

Barcelona has made skilful use of favourable natural conditions in the process of its urban development. The southern border of the city is the Mediterranean coast that for centuries provided its major economic bases. To the north, the city is limited by the Collserola hills that form the natural boundary for its development. Those two specific asymptotes determined the favourable, wide area of the development of the city organism. The diversified hypsometry of the region has differences of level exceeding 500 meters within the limits of the present day city and is a characteristic of Barcelona. This factor created exceptional conditions for active and passive presentation of the landscape inducing appropriate development of the city profile with its characteristic dominants.

The urban plan of Barcelona contains clear, strongly marked evidence of the city-creating processes, which determined its shape²⁸. The city core consists of the chaotic streets of the historical port town, built up over centuries and restricted by the original ring of the defensive walls. Both the ancient and the medieval areas of the city are surrounded by the contrasting, rational system of buildings introduced during the 19th c. by the Catalanian engineer Ildefonso Cerda [10, p.135]. Barcelona's extension project (example) proposed in 1885 represented the outline for strong development of the city, possessing contemporary municipal characteristics: defined residential areas, production zones, public spaces and efficient transportation. It determined the noticeable status of the Catalanian capital at the beginning of the 20th c.

²⁶ As of 26 January 1939, the city was occupied by the Franco's troops. The collapse of the dictatorship occurred in 1975. In 1977, Barcelona became the capital of the Autonomous Community of Catalonia [15].

²⁷ The museum designed by the *MBM arquitectes* studio from Barcelona is located at the prestigious *Placa de les Glories Catalanes*. It presents the previously scattered collections of Catalanian decorative arts, industrial design, graphics and fashion. In addition to the permanent exhibitions, it also has a level allocated to temporary special exhibitions.

²⁸ Analysis of the contemporary city plan of Barcelona [2] and [14, p. 40]

Today, the plan of Barcelona contains equally legible traces of contemporary events shaping the urban composition and landscape of the city: the international fairs and world exhibitions, the Olympic Games and other cultural events. These features of change are mainly concentrated along the coastline, stretching for kilometres, but they also penetrate into the depths of the urban tissue reaching areas previously marginalised [17, 7, pp. 71–73]. The thesis that the above indicated, contemporary events prompted developments of the city that had impact on its contemporary, attractive landscape compatible to the historical development processes is worth developing²⁹.

2. THE 1888 BARCELONA UNIVERSAL EXPOSITION

During the second half of the 19th c. Barcelona aspired to be known as a “modern city”, the economic and cultural development of which was inserted into the frameworks of rational urban planning. Demolition of the historical city walls, initiated in 1845, opened the possibilities of Barcelona’s spatial development in the new, north-eastern direction. The city development plan outlined by Ildefonso Cerda in 1857 introduced the geometric network of new streets and squares and assured good conditions for residential purposes, transport and economic prosperity. The developing city provided an appropriate backdrop for an international exhibition presenting the accomplishments of civilisation of the style initiated in London in 1851³⁰.

The exceptionally pertinent choice of the location of the Expositio Universal deserves attention. The vast area of the former citadel, situated at the outskirts of the old town and demolished in 1869, offered convenient opportunities for the exhibition’s presentation. In the perspective of the future years, positioning of the exhibition grounds at the contact zone of the old and the new Barcelona, the northward development of the city influenced its spatial consistency and functional integrity. The immediate vicinity of the Mediterranean coastline closing the city area from the south was an additional factor highlighting the regional identity of the exhibition. The Exhibition was arranged on almost 50 hectares of land, obtained after demolition of the ramparts and allocated for the city park³¹. This involved constructing large exhibition structures and pavilions of the countries participating in the exhibition³². Much attention was devoted to garden architecture and art, making it a noteworthy setting for the international event. The six-month exhibition was a well-organised undertaking offering the city prestige and promotion resulting from, amongst other things, the large numbers of visitors to the exhibition and Barcelona³³.

The long-term outcomes of the project included spatial organisation of a large area of the city and the creation of a permanent space at the contact point between the old and the new urban design system³⁴. Today, the Parc de la Ciutadella functioning at the site of the exhibition is the largest area of organised greenery in the centre of Barcelona, well connected with the vast area of the city. Traces of the event are visible clearly in the organisation of the park. This includes the monumental Arch of Triumph, formerly the main entrance to the exhibition grounds, built in classical style with the allegoric symbols of Industry, Trade, Agriculture and Arts composed in its structure. The 60 meter high column

²⁹ The issue of the Universal Exhibitions and their influence on the development of the landscape of the cities is discussed, among others, by Izabela Sykta in the paper [13].

³⁰ It is worth drawing attention to the scale of the phenomenon – 28 countries participated in the first exhibition (The Great Exhibition of the Works of Industry of all Nations – London 1851) and it was seen by more than 6 million visitors [16, p.120].

³¹ Beginning in 1873, the area of the former citadel was being transformed into the first city park according to the competition design by Josep Fontseré [1, p. 136].

³² Antoni Gaudi was the author of the Catalanian pavilion.

³³ According to data by the city council, the exhibition was visited by ca. 11,000 visitors per day, and contributed to the revival of local economy through the provision of services to the vast number of visitors [19].

³⁴ To the west, the exhibition grounds neighboured the historical area of the old city while to the north and east it reached the modern Barcelona designed by I. Cerda. The *Gran Via Meridiana* (currently *Avenida Meridiana*) – one of the two major axes of the new transport system of the city, ran directly to the exhibition grounds. Those links are very well visible in the contemporary spatial layout of the city [2].

topped with the statue of Columbus, built as a component of the exhibition décor, is another dominant feature and an important element of the urban design composition³⁵ in the southern profile of the city, at the representative site where the historical promenade, *La Rambla*, meets the coastline.

3. THE 1929 BARCELONA INTERNATIONAL EXPOSITION

Four decades later, Barcelona became the host of another round of the international exhibition³⁶. The image of the modern city was supported further by well developing industry and trade as well as the consequently implemented plan of the city spatial development³⁷. The development of the city was evident, in part, by the increase in its population. In 1930, Barcelona had almost a million residents and was the most populated city in Spain³⁸. Among the positive outcomes of the 1888 exhibition, the issues of urban space allowed the organisation of the subsequent exhibitions to act as a specific catalyst for further development of the city.

The planned project was significantly more extensive than that of 1888. The area required for organisation of the new exhibition exceeded 100 hectares. The area situated in the southern part of Barcelona between the Montjuïc hill³⁹ and the new fabric of the urban Eixample designed by Cerda, the consequently developed urbanised space in the north-east of the city was considered convenient for the development.

The international exhibition induced distinct and permanent changes in the space of Barcelona. The parade of the main exhibition ground was designed in the form of a long urban design axis from the concentric Placa d'Espanya⁴⁰, at right angle to the northern slopes of Montjuïc, skilfully including the course of its final part into the slope profile. This made the natural height culmination of the city an important component of its cultural landscape, creating at the same time a generally accessible element of active landscape exposure. The arranged space thus created an attractive large-scale interior linear urban design, which corresponded with the spatial system of the city. The long, axial composition of the cascading system of fountains, terraces and monumental stairways, as well as elements of sculpture and park design climbing the hill slope, is currently one of the most characteristic fragments of the city, attracting both residents and tourists.

In the functional layer, the exhibition influenced the permanent allocation of a large fragment of the city, and still defines the function of the place very clearly. The area of the former Expositio Universal maintains the character of the exhibition and fair grounds complementing the exhibition and business complex functioning within the organisational frameworks of *Fira de Barcelona* [18]. Related development of a large fragment of the Montjuïc hill saw the building of a sports stadium⁴¹. This was further developed during the 1980's to the Olympic scale and maintains high levels of use until the present day⁴². The recreational – park character of the hill initiated by the 1929 exhibition has been well maintained and extended with more recent improvements and cultural developments.

³⁵ It forms the centre point of the round *Placa del Portal de la Pau*.

³⁶ The subsequent universal and international exhibitions were held, among others in 1889 – Paris (for which the Eiffel Tower was built), 1893 – Chicago, 1900 – Paris, 1904 – Saint Louis, 1915 – San Francisco [16, p. 121].

³⁷ Roberto Salvadori interestingly presents the phenomenon in the essay *Barcelona* [12].

³⁸ The scale of the growth can be seen by comparing the city population from the turn of the 18th and 19thc, the beginning of industrialisation of the country, which was just around 100,000 residents [16, pp. 221–222].

³⁹ The hill is the most prominent natural feature of Barcelona (213 m above sea level), and it separates Barcelona naturally from its port – warehousing and industrial background [1, p. 175].

⁴⁰ One of the main squares of Barcelona; it was established in 1715 and it was reconstructed before organisation of the exhibition in 1915 stressing the entrance to the exhibition grounds within its space.

⁴¹ The multifunction stadium, designed by Pere Domenech, was built in 1929, combining its construction with organisation of the exhibition but also hoping to bring the 1936 Olympic Games to Barcelona [9, p. 118].

⁴² Extension of the stadium took place between 1986–1989 in connection with the preparations for the 1992 Olympic Games.

The Botanical Garden established in 1999 is an example of an attractive public space, interestingly designed and splendidly matching the eco-physiological nature of the place [11, pp. 88–94].

The 1929 exhibition introduced a number of elements and architectural structures into the urban space of Barcelona, which would come to characterise the city. The axial, main entrance to the exhibition grounds was highlighted with two high towers, almost 50m high. These are distinct and dominating features within the space of the Placa d'Espanya. The dominating mass of the *Palau Nacional*, today the National Art Museum of Catalonia⁴³, is positioned at the closing of the visual axis of the main exhibition parade. Among the pavilions authorised for the individual countries participating in the exhibition, the German pavilion designed by Mies van der Rohe⁴⁴ is an object of particular importance. The clash of the building's (then) avant-garde architecture with the conservative historicism proposed by the exhibition hosts and which dominated the formal layer of the exhibition area had lasting influence on the space of the city still visible today⁴⁵.

4. THE 1992 OLYMPIC GAMES

The decision to award Barcelona the Olympic Games was taken in 1986. The capital of Catalonia was chosen from among seven contending cities. The spatial consequences of the preparation of Barcelona for the immense international event are still visible in the city landscape. The development set in motion more than thirty years ago is still active. The specific, Barcelona model of organisation of the games is the model example for "winning cities" of how to maximise the benefit of the short moment of the media spectacle that the contemporary Olympic Games have become [5].

The deep changes in the functional and spatial structure of Barcelona concerned the fundamental urban functions such as transport in general, public transport in particular, revitalisation of the post-industrial districts and creation of public spaces. Establishment or extensive modernisation of almost two hundred urban parks and gardens for the Olympics was a characteristic component of the entire phenomenon. The budget allocated to prepare Barcelona for the Olympics and its aims focussed greatly on the modernisation process. Sixty percent of funds were allocated to city infrastructural projects [5, p.102] that still serve the city. Again, the Montjuïc hill and the city's Mediterranean coastline were areas of major transformations resulting directly from Olympic-related investments.

The central area of the Montjuïc hill was given the form of the "Olympic Circle" with all the most important sports facilities distributed around the vast square forming the focal element of the design. The Olympic Stadium, dominating with its size, was constructed by expanding and modernising the stadium built for the 1929 exhibition⁴⁶. In the process, its original architectonic form was retained [10, p. 192]. The temptation to create a spectacular second object for the one-time-only ceremonies of opening and closing the Games was resisted. Other structures were skilfully set within the landscape in ways that minimised their intervention in the exposed space of the hill [10, pp. 193–195]. The unconstrained, almost park-like composition of the Olympic developments simultaneously cre-

⁴³ From the formal perspective, the proposed style was set in the conservative, historic setting despite the individual architectural language of Barcelona – the "Catalonian art nouveau" and the original style of Gaudi which developed during that time.

⁴⁴ After the exhibition, the pavilion was dismantled. Between 1983–1986, it was reconstructed from the original plans and archival photographs on commission by the authorities of Barcelona [10, p.196].

⁴⁵ That influence, among others, was shown at the exhibition organised in the Museum of Modern Art in Barcelona (05 February – 24 June 2014) entitled the *Motor of Modernity. Grup R. Architecture, Art. And Design*, a presentation of the accomplishments of the group of Spanish architects who remained under the strong influence of the international modernism movement and functioned during the difficult post-war Francoist dictatorship: information materials of the exhibition.

⁴⁶ The stadium was deepened which allowed additional spectator tribunes 55,000 seats and placement of background facilities.

ated a new form of exposed, open landscape space, which allowed greater perception of the diverse spatial aspects of the extensive city.

The most important transformations in the urban design scale, the silhouette and landscape of the city covered the coastal zone of Barcelona. MBM arquitectes and Albert Puigdomenech⁴⁷ were the authors of the design solutions. In the area of chaotic, decapitalised industrial and storage buildings, at the contact point with the coastal belt, the course of the major transport roads was organised and the Olympic Village with the Olympic Port was positioned there. The new investment project offered the opportunity for the comprehensive change of the nature of the coast and for deciding the direction for the transformation of currently unattractive parts of the city that required revitalisation. Development of the coastal zone was given a transparent, belt-like form. Parallel to the belt of wide beaches, the walking and cycling promenade was established, rich with architectonic details (viewpoints, urban furniture, lighting, etc.). The next belt was formed of park sequences linked like a chain⁴⁸. The Olympic Village buildings were positioned according to the compact, “quarter-like” model, referring to the 19thc regular plan by Ildefonso Cerda. The internal yards of the new buildings (that covered the underground garage halls) were treated as high quality urban design interiors arranged with greenery and spatial forms. Following the Games, these buildings became select items of housing and attained very high market prices per unit [5, p.106]. The belt structure of the coast was liberated to a significant extent from intensive road traffic. The fragment of the city bypass running along the coast (Avinguda Litoral) was hidden under the ground in many sections while the ground level was reserved for the parks and walking routes.

The structural transformations of significant fragments of Barcelona were accompanied by introduction of some characteristic high dominating elements into its urban silhouette. Their scale and location made them well visible in the synthetic, holistic area of the Catalan capital⁴⁹:

- The Collserola Tower – a 288m high radio and television tower constructed in anticipation of the summer Olympics. Concerned with the necessity of building a ring of transmission masts around the city to ensure efficiency of the media transmission, the Mayor of Barcelona announced an architectonic competition in 1988. It was won by, Norman Foster, who proposed an expressive height accent with clear technical connotation [3, p.108–109]. Erected in the high part of the city, the single but necessarily extremely high mast was the alternative to the ring of masts that would have been problematic from the perspective of the urban landscape protection and development. The tower, positioned in the northern, mountainous part of the city, 448 meters above sea level, dominates both the city silhouette and the surrounding, district spaces (Fig. 3).
- The Montjuïc Tower – the unique central feature designed by Santiago Calatrava, positioned in the area of the Montjuïc hill and within the complex of Olympic structures. The white, 136m high telecommunication tower built in 1992 has a defining anthropomorphic shape to which numerous meanings were attributed⁵⁰. The tower column leans at 17° angle from the vertical [3, p. 108] and corresponds with the angle of the sunrays during the summer solstice, making it a monumental sundial. Despite expiration of the original, telecommunication function, the currently decommissioned tower continues to be a defining, almost iconic dominant in the city landscape, highlighting its inclination towards the developed, original spatial notation (Fig. 4).
- The MAPFRE Tower and Hotel Arts – the twin towers highlight the entrance into the Olympic port area. Identical in size and shape and dominating in height, the two 44-storey skyscrapers (154m high) form a specific kind of architectonic navigation mark allowing

⁴⁷ The design was created during the years 1985–1992 [10, p. 58].

⁴⁸ The Parc Esportiu de la Mar Bella (authors: Manuel Ruisánchez, Xavier Vendrell) complementing the sports programme of the Olympic Village is one of them [10, p. 58].

⁴⁹ Perfectly visible from the perspective of the air traffic corridor to the two airports and from the “fairway” of the numerous ferries and passenger vessels.

⁵⁰ The author himself saw the silhouette of a kneeling person in it [6, pp. 110–119].

identification of the entrance into the space of the Olympic Village from both the sea and the city. Simple, cuboidal forms were developed using different architectonic codes. The Hotel Arts, designed by Bruce Graham, contains the exposure of the structural layer of the building characteristic for this architect (in this case, instead of the black, the white colour of steel elements was used). The MAPFRE Tower on the other hand is an interesting example of the development of original, regional architectonic language that was applied by the Spanish design office – Ortiz Leon Architects (Fig. 5).

5. THE 2004 UNIVERSAL FORUM OF CULTURES

The idea of using a large event to induce lasting changes in the urban space was used again less than twelve years after the success of The Olympic Games. This time an international culture and arts event, which would continue for almost half a year was the catalyst for multiaspectual changes in the city. The peripheral, eastern section of the city in the area of the river Besos estuary was chosen as the main location for the Universal Forum of Cultures. This area, previously degraded by the proximity of the urban sanitary zone, contained the wastewater treatment plant, waste incineration plant, and similar facilities. The Forum provided the chance for inclusion into the wider functional structure of the city inducing the necessity for deep modernisation of the municipal infrastructure.

Changes in the city planning scale concerned first creating a legible urban planning composition through closing one of the basic composition axes of contemporary Barcelona. The road in question would be the trans-urban artery called the Avinguda Diagonal, laid out in the historical plan by Ildefonso Cerda. Until the end of the 20th c., the area surrounding its western section was the developmentally handicapped space neighbouring the technical-sanitary zone of the city. The urban planning concept of the *Forum-Besos* [10, p. 68] proposed tidying the existing areas and closing the course of many kilometres of the long urban avenue with attractive recreation and sports areas linked to the marine coastline. Consequently, the extensive Esplanada del Forum was created. It is a developed area of almost 17 hectares [10, pp. 74–75] symbolically marking the new beginning of the city, the Diagonal Zero point. In addition to the leading conference function, the city's new urban planning unit (that by assumption was to continue functioning after the Forum ended) also gave consideration to the fundamental urban functions such as park greenery, areas of trade and services and residential buildings. Designed as a large park complex, the Parc Diagonal Mar [10, pp. 78–79], comprised areas of recreation and arranged greenery. It was designed as a legible landscape interior breaking the long linear proportions of the Avinguda Diagonal and opening them to the wide, open space of the developed beaches. The residential buildings were positioned in an interesting way, attempting to make the residential aspect the active function of the location. The line of buildings, parallel to the marine coastline was moved backwards creating space for the continuation of the chain of beaches and parks stretching along the coast of Barcelona. In addition to the major apartment buildings facing towards the sea, areas for complementary housing development were planned and positioned deeper within the district and in the neighbourhood of the old technical areas of the city [10, pp. 80–84].

The Universal Forum of Cultures became an opportunity for positioning new, interesting architecture within the urban space [4, pp. 29–31]. These new objects were designed by architects with acclaimed international accomplishments, including Spanish and Catalanian architects representing culturally mature, consistent styles. The main object, the two levelled Congress Palace by the Swiss architects Herzog & de Meuron, was designed on the plan of a triangle inscribed in the difficult context of the place determined by the courses of the streets: Av. Diagonal, Rambla Prim and Ronda Litoral. The characteristic, deep navy-blue facing of its fronts give the building its present name of The Blue Museum of Natural Sciences. The museum function provided the reason for the continued existence of the building after the closing of the Forum. The CCIB – Centre de Convencions Internacional de Barcelona – is the second object servicing cultural events. It was designed by Catalanian architects (MAP arquitectes) as a structure suitable for a rich, flexible programme of use and with an interesting form. Despite its formal coherence, it main-

tains a dialogue with the triangle of the Congress Palace, which dominates the local space [10, p. 72]. The studio BCQ *arquitectura barcelona* presented interesting architecture showing an appreciation of the specific *genius loci* of the old industrial urban zone, which spawned the buildings of the *Port Forum*. The use of rusty corten steel as the basic material for the fronts created a visible and tangible link to the history of that district, “corroded” in a specific way.

The revitalisation and spatial development of the *Forum – Besos* area introduced characteristic dominants of legible, individual nature into the city landscape:

– The Photovoltaic Power *plant* was designed as a spatial form dominating the landscape by scale, closing the long axis determined by the course of the seaside promenade (Fig. 6, Fig. 7). The wing, with a surface area of 4,000 square meters, inclines at the angle of 35° in a southern direction. In addition to this, the main structure allows installation of photovoltaic cells. It is the integral architectonic component composing the space of the *Esplanady del Forum*. Incorporated by the design team Martínez Lapena-Torres Arquitectos [10, pp. 74–75] into the functional programme of the location, it acts as the roofing of the sailing school designed in the new urban space. The concept for implementation of the powerful, environmentally friendly photovoltaic power plant fitted the city’s programme for sustainable eco-development launched at the beginning of the 21st c. Consequently, the modernised technical zone of the city, in its large part, gained a friendly image and a function accepted by the public, transforming a significant part of it into the modern *Parc de la Pau* [10, p.76].

– The Torre ZeroZero de Telefonica [Telefónica Diagonal ZeroZero Tower] – the office building constructed in 2011 (110 m high) is the clear height dominant in the landscape of the revitalised city district (Fig. 8). Construction of that object seven years after the international cultural fiesta represents the argument evidencing lasting developmental outcomes prompted by the *Forum of Cultures*, despite those voices which criticising the superficiality of the event itself and the showiness of changes introduced in the urban space. The characteristic architecture was inspired by the urban planning context (the geometry of the building plan and the front partitioned by the diagonal network of frontal profiles refer directly to the diagonal course of the *Avinguda Diagonal*, on which the building is located). It was designed by the architectural studio EMBA ESTUDI Massip-Bosch from Barcelona. This object, together with the recent, important construction projects designed by numerous Catalan architects, forms the identifiable heritage of contemporary architectonic thought.

– Monuments, viewpoints and small architecture – interesting spatial elements co-creating the urban plan composition were included in the space of the *Forum*. The *Monumento a la Fraternidad*, simple in its form, is a monument to the victims of the Francoist dictatorship executed in the area of the present day *Plaza Forum* (Fig. 8). The new open space of the district has been treated in an interesting way by giving it the character of interlinked, multidirectional points of active landscape exposure. Both the “industrial” eastern side of the coast (legible traces of the former, developmentally handicapped Barcelona) and the organised, western side, assuming the form of a “promenade”, offer interesting, diversified views. The original architectonic forms highlight the special exposure points (Fig. 9). High standards of the design solutions have been accomplished in the scale of the architectonic detail. A meticulously elaborated individual form of small architecture was introduced, among other places, in the area of the *Forum Basins* [8, p.157]. The architecture of the breakwaters, sports infrastructure or recreational spaces and points of access to the water surface create a consistent whole clearly referring to the coarse, dehumanised past of the place (Fig. 10, Fig. 11).

6. CONCLUSION

Barcelona is an example of a city the space of which, besides the classical city-forming factors, was influenced by specific developmental impulses from the organisation of important international events. They had clear influence on the development of large city

fragments gaining permanent positions in its urban planning, architectonic and landscape scale. Long-term, positive consequences induced by organisation of four important events in the city's history make Barcelona a specific model of making rational use of short-term, spectacular events and treatment of such events as a well-established tool for shaping the urban space.

BIBLIOGRAPHY

- [1] *Barcelona City Guide*, Berlitz 2011, s. 136.
- [2] *Barcelona, ExpressMap*, 2011, skala 1:16000.
- [3] Cerver F., *The World of Contemporary Architecture*, Cologne, Koenemann 2000, s. 108–109.
- [4] Gyurkovich M., 22@Barcelona – miasto cywilizacji wiedzy, Politechnika Krakowska, *Czasopismo Techniczne* 2012, Seria A, z. 4A, s. 25–56.
- [5] Hough M., The games cities play, *Landscape Architecture Magazine* 2012, no 7, s.100–111.
- [6] Jodidio P., *Calatrava. Complete Works 1979–2007*, Cologne, Taschen 2007, s.110–119.
- [7] Kosiński W., Dobro i piękno – miejsca przyjazne człowiekowi w miastach modernistycznych po 1945: idee, projekty, realizacje, *Przestrzeń i FORMA* 2013, 20, s. 35–94.
- [8] Losantos A. i in., *Krajobraz miejski*, Warszawa, Tmc, 2008, s. 156–161.
- [9] Massó P., *AAD Art Architecture Design City Guide Barcelona*, Wyd. teNeues, 2011, s. 118
- [10] Miralles R., Sierra P., *Barcelona contemporary architecture 1979–2014*, Wyd. Ajuntament de Barcelona, 2014, s. 58, 60–61, 68, 74–76, 78–79, 80–84, 135, 190–196.
- [11] *Parks. Green urban spaces in European cities*, Topos, Birkhäuser, 2002, s. 88–94.
- [12] Salvadori R., Barcelona, *Zeszyty Literackie* 2014, nr 1, s. 121–126.
- [13] Sykta I., Wystawy Międzynarodowe i ich wpływ na kształtowanie krajobrazu miast – próba retrospekcji i współczesnej oceny skutków krajobrazowych, *Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. OL PAN* 2014, vol.4, s. 5–34.
- [14] Tietz J., *Historia architektury XX wieku*, Köln, Koenemann 2001, s. 40.
- [15] *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 3, Warszawa, PWN 2005, s. 222.
- [16] *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 30, Warszawa, PWN 2005, s. 120–122.
- [17] Wójcik A., *Pamięć miasta. Barcelona – miasto na krawędzi*, Politechnika Krakowska, *Czasopismo Techniczne* 2012, 4-A, z. 13, s. 195–209.
- [18] Visitantes <http://www.firabarcelona.com>, dostęp 21.12.2015.
- [19] 1888 <http://www.um.es/ixcongresoae/pdfB13/La%20Exposicion%20de%20Barcelona.pdf>, dostęp 10.01.2016.

O AUTORZE

Wiesława Gadomska, architekt, absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej, od 2000 r. pracuje w Katedrze Architektury Krajobrazu i Agroturystyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (od 2008 r. na stanowisku adiunkta); autorka wielu publikacji z zakresu urbanistyki i architektury krajobrazu.

AUTHOR'S NOTE

Wiesława Gadomska, architect, graduate of the Faculty of Architecture at Gdańsk University of Technology, as of 2000 she has been working at the Department of Landscape Architecture and Agrotourism of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn (as of 2008 holding the position of a tutor); author of numerous publications on urban planning and landscape architecture.

Kontakt | Contact: wiga@uwm.edu.pl